

A könyvtár — mint tudományos műhely

Köpeczi Béla

Különböző vitákban gyakran felmerült a kérdés, milyen szerepe van a nagy-könyvtáraknak a tudományos kutatásban. Némelyek nosztalgiával emlegetik azokat az idöket, amikor jeles ifjú tudósok saját kutatómunkájuk végzésére szerződtek el a könyvtárakhoz, s minimális könyvtárosi tevékenységet folytattak. A könyvtári kutatónak ez a típusa kétségkívül a múlté, mégpedig nem szubjektív okok miatt, hanem azért, mert *megváltozott* a tudományos könyvtárak funkciója. Ma e könyvtáraktól nemcsak azt kell elvárunk, hogy megfelelő beszerzési politikát és rendszeres katalogizálást folytassanak, a könyvkölcsönzést bonyolítsák és a szűken vett tájékoztató munkát elvégezzék, hanem olyan információs és dokumentációs feladatok ellátását is, amelyek régebben jórészt maguknak a kutatóknak volt a dolga. A hihetetlenül megnöött könyv- és folyóiratkiadás, a teljesebb nemzetközi tájékozódási igény, az interdiszciplinaritás és általában a metodika új szempontjai megkívánják azt, hogy a kutatót munkájában sokoldalúan támogassák olyan intézmények, amelyek e feladatokra nemcsak szaktudásban, de szervezetségben és technikailag is fel vannak készülve. Ezt a könyvtári tevékenységet olyannak tartom, amely nélkül ma aligha lehet megfelelő tudományos kutatást végezni.

Alkotó tevékenység-e ez? Némelyek kételkednek abban, hogy e kérdésre pozitív választ lehet adni. Meggyőződésem, hogy e tekintetben is lehet alkotó módon dolgozni és pedig nemcsak a tudomány, hanem az egész társadalom szempontjából hasznosan. A társadalmi munkamegosztásban a technikai fejlődéssel párhuzamosan kialakultak olyan funkciók, amelyek felhasználnak tudományos eredményeket, de lényegében szolgáltató jellegűek. Most, amikor többek között azzal foglalkozunk, hogy a társadalomtudományok területén milyen az információ-dokumentáció állapota, világosan látjuk, hogy a modern tájékoztatási szervezet kialakításában és az eszközök felhasználásában elmaradtunk, s ez az elmaradás visszahat a tudományos kutatásra is, megnehezíti, hátráltatja azt.

A tudományos könyvtárak feladatainak megváltozása nem jelenti azt, hogy az adott könyvtárnak mint intézménynek és a könyvtárosnak mint egyénnek, ne volna lehetősége arra, hogy speciális kutatómunkát is végezzen. Természetesen az egyéni képességeket, a könyvtár funkcióit, a tudománypolitikai célkitűzéseket kell figyelembe venni, amikor a feladatokat meghatározzuk és megfelelő arányokat kell kialakítani a különböző tevékenységi körök között.

Szeretném itt is mindenekelőtt *a könyvtárnak mint intézménynek* a kutatómunkáját kiemelni, hiszen ma egyre inkább arra törekszünk, hogy a rendelkezésre álló szellemi és anyagi erőket a társadalom, a gazdaság, a kultúra

továbbfejlesztése szempontjából fontos kérdések vizsgálatára koncentráljuk. Ez a koncentráció ad lehetőséget arra is, hogy a könyvtárnak mint tudományos műhelynek bizonyos profilja legyen. Megjegyzem, hogy ilyen módon az egyéni munkákat is megfelelően lehet integrálni, persze nem erőltetve a témaazonosságot ott, ahol ez nem létezik. E néhány megjegyzés előrebocsátása után szeretnék szólni a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának* mai kutató tevékenységéről, amely, megítélésem szerint, meglehetősen széles körű.

A könyvtár most már több mint másfél évtizede feladatának tekinti, hogy megfelelő tájékoztatást adjon a *tudománypolitika és a kutatásszervezés* számára arról az irodalomról, amely külföldön a tudományos kutatás témakörében megjelenik. A Tudományszervezési Tájékoztató 16. évfolyamát érte meg s évente hat számban adott összefoglalót az egyes országok tudományának állásáról, a kutatás szervezéséről, a tudomány és a gyakorlat közötti kapcsolatokról, a tudományos eredmények hasznosításáról. A Tájékoztató nagy szolgálatot tett könyv- és folyóirat-ismertetéseivel és bibliográfiájával is. A hazai sajtó, de a külföldi folyóiratok is gyakran idézik, összeállításait átveszik. A könyvtár gondozásában indult meg a Tudományszervezési Füzetek sorozat,* amely önálló monográfiák formájában dolgozza fel a tudománypolitikát érintő fő kérdéseket, s ezzel tevékenyen járul hozzá a „science of science” magyarországi kifejelesztéséhez is.

Ehhez a feladatkörhöz kapcsolódik az az irodalom, amely a könyvtári munka, a *tudományos tájékoztatás elméletével és módszertanával* foglalkozik, s amely hasznosan egészíti ki ismereteinket részben a saját, részben a külföld ilyen jellegű tapasztalatainak és problémáinak bemutatásával. A társadalomtudományi információ országos rendszerének megszervezésével sor kerül az Akadémiai Könyvtár ilyen irányú tevékenységének kibővítésére, s reméljük, hogy ez a munka nemcsak gyakorlatilag hoz majd eredményeket, hanem az elméleti és módszertani irodalmat is gazdagítja.

A magyar tudományosság egyik gyengéje a *tudománytörténet* lemaradása. Az Akadémia Könyvtára különösen az Akadémia és intézményei vonatkozásában sokat tett a történeti kérdések feldolgozása érdekében. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményeiben olyan munkák jelentek meg, amelyek a magyar művelődéspolitikai egyes vonatkozásait, az Akadémia testületeinek, könyvtárának tevékenységét dolgozták fel a különböző korokban.

A szorosabban vett könyvtári feladatokhoz tartozik a különböző, a könyvtár és a kéziratár anyagához kapcsolódó *forráskiadványok, bibliográfiák és katalógusok* kiadása, amelyek nem egyszerűen mutatók, hanem a kutatás nagyon fontos segédeszközei, különösen a tudománytörténet szempontjából. Szükséges volna, hogy az Akadémia Könyvtára a tudománytörténet egyik műhelyévé váljék, s széles körű együttműködést alakítson ki e tekintetben más kutatóhelyekkel.

Hogyan állunk a nem szorosan vett könyvtári kutatómunkával? A könyvtár fő gyűjtőkörébe tartozik a *nyelvtudomány és az irodalomtudomány*, s ezekkel kapcsolatban kutatási tevékenység folyt és folyik. Külön is szeretném kiemelni a szövegkritikai kiadásokat: a könyvtár munkatársai részt vettek *Arany* és *Mikszáth* művek megjelentetésében. A szövegkritikai kiadások a magyar tudomány és könyvkiadás jelentős teljesítményei a felszabadulás után, s úgy

* A könyvtártól az MTA Tudományszervezési Csoportja vette át a sorozat gondozását.

tűnik, hogy még nagyobb erőfeszítésekre van szükség, egyrészt a már régebben indult sorozatok befejezése, másrészt új kritikai kiadások előkészítése és viszonylag rövidebb idő alatt történő kiadása érdekében.

Az Akadémiai Könyvtár egyik különgyűjteménye a *Keleti Gyűjtemény*, amely egyik bázisa a hazai orientalisztikai kutatásoknak. A munkatársak éltek is ezzel a lehetőséggel: perzsa, mongol, kínai, tibeti, török és más keleti nyelvek és kultúrák kérdéseiről adtak ki különböző közleményeket. A gyűjtemény és egyben a hazai orientalisztika nemzetközileg is jelentős vállalkozásának ígérkezik a keleti kéziratos művek több kötetes katalógusának kiadása.

Mint e példák mutatják a társadalomtudományok egyes ágaiban végzett kutatómunka kapcsolódik a szűkebben vett könyvtári tevékenységhez is. Nyilvánvaló, hogy a könyvtári, kézirattári és a levéltári állomány feldolgozása tette lehetővé a kutatást és az eredmények publikálását. Így függ össze a sokszor csak technikainak tekintett könyvtárosi szakszolgáltatás a tudományos kutatással, s érdemes erre az összefüggésre is felfigyelni.

A tudományos munkának ez a nagyon vázlatos áttekintése azt bizonyítja, hogy az Akadémiai Könyvtár az elmúlt negyedszázadban a magyar tudományoknak, mindenekelőtt a társadalomtudománynak *jelentős műhelyévé alakult*. Jelenleg az állandó főfoglalkozásúak száma 126, közülük mintegy harminckét kutatónappal könnyítik meg a kutatást, hosszabb alkotószabadságot kapnak és minden esztendőben többen külföldi tanulmányi-kutatási kiküldetésben is részesülnek. 1950-től a könyvtár munkatársai 83 monográfiát, 692 tanulmányt és cikket, 25 forráskiadványt és szövegkritikai kötetet, 44 bibliográfiát és katalógust jelentettek meg több ezer szerzői ív terjedelemben, ami összességében is mutatja milyen széles körű volt a tevékenységük.

A könyvtár kutatási feladatainak és a kutatási hálózatban elfoglalt helyének még pontosabb meghatározásával, megfelelő személyi kiválasztással és neveléssel és a munkafeltételek javításával el kell érünk azt, hogy az Akadémiai Könyvtár még igényesebben el tudja látni *kettős feladatát*. A 150 éves könyvtári múlt arra kötelez, hogy a modern könyvtári szolgáltatás valamint a könyvtári és levéltári adottságokon alapuló a tudományos kutatás lehetőségeit egymással összefüggésben vegyük tekintetbe, amikor a könyvtár jövőjéről gondolkozunk.

Az MTA Könyvtára állományának alakulása 1844—1975

	egység		egység
1844	55— 60 000	1951	527 035
1865	102 000	1955	603 199
1870	115 000	1960	896 672
1890	134 000	1965	1 096 414
1900	141 000	1970	1 245 942
1915	217 000	1975	1 404 665
1925	262 000		
1949	298 000		